

should develop clear state strategy of integration and proceed to the decisive operations to reform those spheres of society, which are required by EU, taking into consideration the mistakes of the states, which became the members of EU recently or plan to integrate.

Keywords: European Union, European integration, «policy of neighborhood», «European choice», association.

References

Gavrikov D., 2004. Evropejskij Sojuz kak territorija protivorechij [The European Union as an area of contradictions], *Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija* [World Economy and International Relations], №12, pp. 88–95.

Gal'chins'kij A. S., 2001. Superechnosti reform u konteksti civilizacijnogo procesu [Contradictions of reform in the context of the process of civilization], *Ukrains'ki propilei* publ, K.

Zhad'ko O., 2008. Vznachennja pravovogo statusu ta organizacijnih problem dij'al'nosti organiv dvostoronn'ogo spivrobotnictva Ukraïni ta Evropejs'kogo Sojuzu [The definition of the legal status and activities of the organizational problems of bilateral cooperation between Ukraine and the European Union], *Visnik Nacional'noi akademii derzhavnogo upravlinnja pri Prezidentovi Ukraïni* [Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine], №1, pp. 153–162.

Integracijnij proces Ukraïna – ES: ekonomichni i politichni pidsumki 2010 roku, viznachennja majbutnih krokiv [The integration process of Ukraine - EU: economic and political results of 2010, the definition of future steps], viewed: http://www.ier.com.ua/files/publications/News/2010/Background_Paper_Round_Table.pdf.

Kinec' balansuvannja mizh ES i Mitnim Sojuzom [End of balancing between the EU and the Customs Union], viewed: http://ipress.ua/articles/kinets_balansuvannja_mizh_yes_i_mytnym_sojuzom_15388.htm.

Korotko pro zvit Evrokomisii [Briefly about the European Commission's report], 2013. *Ukrains'kij tizhden'* [Ukrainian Week], №13(282), p. 7.

Kostenko A. Geopolitichni superechnosti integracii Ukraïni do ES [Geopolitical contradictions Ukraine's integration into the EU], viewed: essuir.sumdu.edu.ua/.../stattya_Geopolitichni_superechnosti_integratsiyi_

Osadcha N. V., 2011. Harakteristika procesu integracii Ukraïni do Evropejs'kogo Sojuzu [Characteristic of the process of Ukraine's integration into the European Union], *Ekonomichnij visnik Donbasu* [the Economic Bulletin of Donbass], №3 (25), pp. 71–81, viewed: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evd/2011_3/14.pdf.

УДК 321.728

Н. А. Дубовик

Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій (Київ)

ЛІБЕРАЛЬНА ДЕМОКРАТІЯ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Розглянуто ретроспективу ідей лібералізму в Україні. Проведено дослідження особливостей становлення ліберальної демократії. Враховуючи особливості історичного розвитку, розкрито можливості запровадження ідей ліберальної демократії в сучасному українському суспільстві. Зроблено висновок про те, що ліберальна демократія є вченням про особистісну свободу і суверенітет народу. Її сприймають все більше число держав, водночас як її критики не в змозі запропонувати послідовну альтернативу.

Ключові слова: ліберальна демократія, лібералізм, демократія, ідеологія, держава, демократичні цінності.

Демократизація постала як глобалізаційний процес політичного розвитку, та знаходиться в полі зору багатьох дослідників не тільки в Україні, але й світу цілому. Відомий американський дослідник С. Хантінгтон характеризує цей процес як третю хвилю демократизації у світі та зазначає, що на початку 90-х років «демократія виступає як єдина легітимна та життєздатна альтернатива авторитарному режиму будь-якого типу» (Huntington S., 2003) [6]. Сьогодні, коли відбувся процес трансформації усіх ідеологій, у тому числі і ліберальної, проблема її співставлення з демократією актуалізується і набуває нових рис.

В сучасній науці існують різноманітні підходи до

Politika evropejs'koï integracii: Navch. posibn. [Politics of European Integration: Studies], 2007. VD «Profesional» publ, K.

Politika ES shhodo Ukraïni [The EU's policy towards Ukraine], viewed: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/eu-policy>

Rezultat samitu Ukraïna-ES: do travnja Kiïv mae vikonati vzjati zobov'jazannja [The result of the EU-Ukraine summit to May Kiev must honor their commitments], viewed: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2013/02/130225_summit_ukraine_results_sd.shtml

Samit Ukraïna-ES: vid Kieva ochikujut' dij [EU-Ukraine summit, from Kiev awaiting action], viewed: <http://www.dw.de/samit-ukraina-es-vid-kieva-ochikujut'-dij/a-16627173>.

Sidun S. Ukraïna ta Evropejs'kij Sojuz: osoblivosti rozvitku vzajemvidnosin [Ukraine and the European Union: The characteristics of the development of relations], viewed: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_Gum/npchdu/State_management/2010_117/117-26.pdf.

Sidenko V., 2009. Rozshirennja Evropejs'kogo Sojuzu na shid: naslidki dlja Ukraïni [Enlargement of the European Union to the East: Implications for Ukraine], *Nacional'na bezpeka ta oborona* [the National Security and Defense], №9, pp. 25–29, viewed: http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=86

Solonina Ye. Ukraïnci hochut' do ES, vlada lishe deklarue ce [Ukrainian want in the EU, the government declares it only], viewed: http://dif.org.ua/ua/mass_media/radio_svob.htm

Strategija integracii Ukraïni do Evropejs'kogo Sojuzu [Strategy for Ukraine's integration into the European Union], viewed: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/615/98>.

Shul'ga M., 2007. Geopolitichni vimiri ukrains'koï evrointegracii v uvavlennjah rosij's'kih naukociv [Ukrainian geopolitical dimension of European integration in the views of the Russian scientists], *Politichnij menedzhment* [Policy Management], №5, pp. 138–147, viewed: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=77&c=1812>

Hughes J., 2005. Europeanization and regionalization in the EU's enlargement to Central and Eastern Europe: the myth of conditionality, Palgrave, Basinstoke.

Mattli W., 2002. The demand-side politics of EU enlargement: Democracy and the application for EU membershi, *Journal of European Public Policy*, № 9, pp. 50–74.

Schimmelfenning F., 2005. The Europeanization of Central and Eastern Europe, Cornell university press, Ithaca.

Надійшла до редколегії 15.05.2013 р.

визначення змісту та факторів демократизації. Але найбільш поширеною і дієздатною, що не тільки в теорії, але й на практиці відзначила себе постала ліберальна демократія. «Лібералізм породжує демократію і нестримно робить перехід у демократизм. Такий його послідовний розвиток» (Berdjaev N., 1990) [1]. Ліберальна ідея, на мій погляд, є завжди актуальною, тою, яка пройшла випробування часом і затвердила свою позицію у багатьох державах. В таких країнах як Фінляндія, Іспанія, Естонія, Словенія, Кіпр, Канада, Уругвай або Тайвань ліберальні цінності відіграють ключову роль у формуванні нових цілей суспільства, навіть не зважаючи на розрив між ідеалами і реальністю. Відтак, метою моєї

статті є дослідження ідей лібералізму як природного напрямку розвитку українського суспільства, окреслення можливих перспектив оновлення.

Ліберальна демократія не завжди передбачає обов'язкове дотримання усіх аспектів класичної ліберальної ідеології, але безумовним є той факт, що вона забезпечує кожній людині захист від свавілля з боку влади й органів правопорядку. Таке розуміння «ліберальності» було відбито ще у XVIII столітті за доби буржуазної революції. Як форма суспільно-політичного ладу правова держава через обраних представників повинна здійснювати владу в ім'я захисту прав громадян, дотримуватись належних правових процедур, права на приватну власність, недоторканність особистого життя, свободу слова, свободу зібрань і свободу віросповідання.

У джерел формування напрямку стояли такі відомі постаті як І. Бентам, Б. Констан, Д. С. Мілл, І. Берлін, К. Поппер, С. де Мадарьяга, Р. Дарендорф, Р. Арон, Ф. Гайек та інші.

На відміну від Західної Європи, де лібералізм в XIX ст «тріумфально простував», про що засвідчує М. Драгоманов, ліберальні ідеї в Україні не набули настільки успішного поширення і не придбали остаточного оформлення. Звичайно, в значній мірі це пов'язано з пануючим політичним режимом, що жорстко пригнічував будь-які прояви визвольного руху, унаслідок чого мало місце засилля радикальних течій.

Невід'ємною складовою ліберальної демократії є «відкрите суспільство», що характеризується терпимістю, плюралізмом, співіснуванням і конкуренцією найширшого спектру суспільно-політичних поглядів. Модель відкритого суспільства унеможливує консервацію влади правлячою елітою, гарантує можливість зміни влади та створює стимули, аби уряд гнучко реагував на запити суспільства.

Історія свідчить, що ліберальні ідеї в Україні підпорядковані соціальній та національній ідеям. І не дивлячись на оптимізм, з яким ліберальна демократія дивиться у майбутнє, у повсякденних реаліях відчуваємо недовіру до того, що взагалі стосується слова «політика», «демократія», а ліберальна модель є не виключенням, тому що ніколи не набувала закінченої форми.

Отже, в Україні встановлення демократії ускладнюється цілим рядом причин. Серед них можна назвати:

- аморфність членів суспільства до громадянської діяльності внаслідок тривалої апатії до суспільно-політичних процесів за комуністичного режиму;
- слабкість відчуття особистої відповідальності та ініціативи, вороже ставлення до підприємницької діяльності та збільшення обсягів приватної власності;
- відсутність ідеалів та цінностей;
- надмірність щодо національного питання у політиці. Націоналізм використовується як своєрідний засіб маніпулювання масами.

Схильність громадян суспільства до державного патерналізму, світоглядний вакуум майже унеможливує ставлення принципів лібералізму і ліберальної демократії зокрема. Але усі недоліки все ж можливо перетворити на переваги за єдиного усвідомлення «приреченості». Як стверджував Ф. Фукуяма: «Лібералізм як світоглядна і політична концепція приречена на перемогу» (Fukujama 2007, р. 81) [4, с. 81]. Якщо людство зараз формує гуманітарний світогляд, в основі якого – ліберально-демократичні цінності, нам неминуче доведеться

адаптуватися до нових стандартів. На глобальному просторі панування різноманітності рівних можливостей наша присутність і наша взаємодія з іншими спільнотами можлива за умови забезпечення в українському соціумі індивідуальних свобод і всіх їхніх цінностей та солідарної відповідальності за не порушення цих свобод, за їх збереження.

Аналізуючи поширення лібералізму в Україні можна дотримуватися наступних етапів. По-перше, М. Драгоманов (сер. XIX ст.) і його прагнення об'єднати західні ліберальні ідеї з соціальними і національними. По-друге, діяльність науково-культурної інтелігенції, представників російської ліберальної течії в Україні (кін. XIX – поч. XXст.) Б. Кістяківський, М. Туган-Барановський, В. Вернадський. По-третє, рух українських дисидентів, що проявився як правозахисна діяльність у програмних документах Української групи Хельсінки. Це зворушило питання про порушення прав і свобод особи в СРСР та політичну незалежність України (В. Чорновіл, Е. Сверстюк, В. Стус, і ін.).

Ліберальний напрям в українській суспільній думці накреслився в II пол. XIX століття в роботах М. Драгоманова, який виклав своє розуміння моделі нової української держави у листі до І. Франка: «Принципи сучасної всесвітньої цивілізації найбільш відповідні поступові: лібералізм в його найпопереднішій формі, федералізм – в справах державних, демократизм – в справах соціальних з найтвердішою гарантією – асоціацією в справах економічних, раціоналізм – в справах письменництва, наукових» (Dragomanov 1937) [3]. Підхід М. Драгоманова полягав у необхідності пов'язати український національний рух та його програму з європейськими ліберально-демократичними концепціями. М. Драгоманов писав, що українці багато втратили, бо коли більша частина народів Європи створювали свої держави, нам це не вдалося. Він вважав, що завдання кожної людини, як і народу, в пізнанні себе і в прагненні йти до цивілізації разом з цивілізацією. Але відтворення індивідуальної свободи вимагає пізнання себе та високої національної самосвідомості, нажаль рівень цивілізованості народу настільки низький, що не дозволяє йому цього досягти. Драгоманов дотримується твердження, що лібералізм є доктриною, відповідно до якої людська індивідуальність є вищою цінністю. Політично це виражається перш за все у розширенні та зміцненні індивідуальних прав, а відповідно індивідуальна свобода не повинна бути обмежена державною владою. Недоторканність особистої сфери важливіша за участь у створенні, формуванні колективної політичної волі, а індивід з його волею є основою всіх можливих соціальних порядків.

Згодом протоліберальні ідеї Драгоманова перейняли М. Павлик, І. Франко, Б. Кістяківський. Серед їх головних ідей можна виділити: існування демократичної держави можливе лише за умови політичної свободи; головною цінністю у суспільстві є людина незалежно від статусу; в системі політико-економічних категорій центральною є приватна власність; визнання верховенства права в суспільному житті; пріоритет загальнолюдських цінностей над соціально-класовими чи національними; децентралізація держави та місцеве самоврядування; популяризація етичних засад політичної діяльності.

Збірник «Вехи» публікував нові погляди на ліберальні ідеї, пов'язані з критикою більшовицької ідеології. Серед українських громадських діячів лібералізму відзначимо

Б. Кістяківського. Значну частину своєї наукової діяльності він присвятив пошуку співвідношення соціальної та ліберальної ідей. Стаття «Російська соціологічна школа та категорія можливості» остаточно визначила позиції Б. Кістяківського як послідовника М. Драгоманова і прихильника лібералізму. В праці «Держава правова та соціалістична» відзначена необхідність поєднання соціальної ідеї з ліберальною. Право розглядається в контексті соціальних наук і обґрунтовується розуміння філософських засад правової держави.

Своє тлумачення ліберальної концепції пропонували також фундатори Української Академії наук М. Туган-Барановський, В. Вернадський, які значною мірою сприяли поширенню ліберальної ідеї в Україні. М. Туган-Барановський вірив у здатність науки розв'язувати соціальні проблеми (стаття «Вплив ідей політичної економії на природознавство та філософію»). Водночас досить суттєвим було обґрунтування важливої ролі приватної власності в системі економічних відносин: «Сучасне людство не може обійтися без цього стимулу господарської енергії... Тому повне припинення дії приватно-господарської системи було б рівнозначне економічному, культурному і взагалі соціальному занепадові» (Gorkin 1994) [2]. М. Туган-Барановський спробував проаналізувати проблему вагомості ролі особистості в політекономічному контексті. «Інтереси різних суспільних класів різні, і, стоячи на точці зору кожного з цих суспільних інтересів, доводиться висувати на перший план різні завдання теоретичного дослідження. Але є можливість піднятися над цією відмінністю інтересів, знайти таку точку зору, з якої практичні висновки науки повинні бути обов'язкові і для всіх суспільних груп, незалежно від їх приватних інтересів» (Gorkin 1994) [2]. Таким визначальним принципом вчений вважав людську особистість – основний важіль ліберальної ідеології. «Центральною ідеєю сучасної свідомості є ідея верховної цінності... Усяка особистість є верховна мета у собі, через що всі люди рівні, як носії святині людської особистості. Це і визначає верховний практичний інтерес, з точки зору якого може бути побудована єдина політична економія: інтерес не робітника, капіталіста або землевласника, а людини взагалі, незалежно від приналежності її до того чи іншого класу» (Gorkin 1994) [2]. Вчення В. Вернадського також обґрунтовували спротив будь-якому насильству над особистістю. Він вважав соціалізм тою ідеологією, яка не дає вільно розвиватися особистості, а ні соціально, а ні економічно.

За духом міркування В. Вернадського споріднені з ліберальними філософсько-економічними поглядами Ф. Гайєка: «Суперечка про ринковий порядок і соціалізм є суперечкою про виживання – не більше, а ні менше» (Найек 1992, р. 114) [5, с. 114]. Дотримання соціалістичної моралі призвело б до знищення більшої частини людства і зубожінню основної маси тих, хто залишився.

Історія політичної думки в Україні через призму ліберальних ідей має глибоке коріння. Нехтувати ідеями лібералізму не слід, хоча б тому, що жодна інша ідея не знайшла свого стабільного місця в сучасному українському суспільстві. Також, поглянувши на основних представників, М. Драгоманова, Б. Кістяківського, М. Туган-Барановського, В. Вернацького та багатьох інших, тих, хто відстоював ліберальні ідеї, зрозумілим стає не їх слабкість відносно інших, а їх сила і віра у свободу, права людини, гідність людської особистості.

Хибою українського лібералізму минулої доби була

недооцінка національного в системі світоглядних засад суспільства та ролі держави у співвідношенні з іншими суспільно-політичними інститутами. Водночас, ключове місце відводилося концепції демократії, особливо певним принципам прямої демократії в організації державної влади, регіонального та місцевого самоврядування. Програмні ідеї лібералів здавалися нереальними для українських земель ускладі імперських держав з тоталітарним політичним режимом. Ці ідеї в Україні завжди сприймалися як певна утопія та ніколи не мали широкої підтримки.

Проблема сучасного українського лібералізму полягає у використанні морально і політично застарілих концепцій класичного лібералізму. Для України характерний «синдром імплантування політичних систем». Певна частина демократичних сил України, що зорієнтована на ліберальні моделі західного світу, свідомо чи вимушено, копіює світоглядні засади цих країн на пострадянський ґрунт. При цьому література, яка перевидається і поширюється в Україні, є здебільшого енциклопедичними посібниками початку та середини ХХ століття. Застарілі погляди та викривлені ідеї ускладнюють процес, «ідеологія занадто зрошена з цим поверховим просвітництвом і в ньому потонули блискавки більш високої правди» (Berdjaev 1990) [1].

Сучасний лібералізм в Україні проголошує, що держава повинна відповідати за забезпечення таких умов добробуту, як здоров'я, наявність житла, пенсії та освіти, а також, якщо не управляти, то регулювати економіку. Дехто вважає, що лібералізм є непослідовною ідеологією, яка має суперечки щодо бажаного ставлення і ролі держави. З кінця ХХ ст. лібералізм також стояв віч-на-віч перед викликом зростаючої моральної та культурної строкатості на Заході, підйомом релігійного фундаменталізму та інших політичних віровчень, які не згодні з головними ліберальними принципами. Як наслідок, ліберали деколи надавали іншої формі своїм ідеям та цінностям, а в екстремальних випадках навіть ставили під сумнів, чи лібералізм придатний для всіх народів та суспільств. На заваді становлення ліберальної демократії стоїть як відсутність правової моделі політичних інститутів, так і «криза на рівні ідей» т. б. «...ключовою слабкістю, що в решті-решт обрушилася на (від авт. Україна та інш.) сильні держави, була неспроможність до легітимності» (Fukujama 2007, р. 47) [4, с. 47]

Хотілося б завершити на тих позиціях, яких дотримується і відстоює вже багато років видатний американський дослідник, прихильник ліберальної демократії Ф. Фукуяма: «кризи-близнюки авторитаризму і соціалістичного централізованого планування залишили на рингу змагань потенційно універсальних ідеологій тільки одного учасника: ліберальну демократію, вчення про особистісну свободу і суверенітет народу. Її сприймають все більше число держав, водночас як її критики не в змозі запропонувати послідовну альтернативу» (Fukujama 2007, р. 84–85) [4, с. 84–85].

Бібліографічні посилання

1. Бердяев Н. Философия неравенства. Собрание сочинений / Н. Бердяев – Т. IV. – Париж: YMCA-Press, 1990. – С. 417–461.
2. Горкін Л. П. Михайло Туган-Барановський – мислитель, вчений, громадянин / Л. П. Горкін // Туган-Барановський М. І. Політична економія. – К.: «Наукова думка», 1994. – С. 21.
3. Драгоманов М. П. Листи до Івана Франка / М. П. Драгоманов – Варшава, 1937. – Т. I. – С. 83.
4. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Ф. Фукуяма; пер. с англ. М. Б. Левина. – М.: АСТ, 2007. – 592с.

5. Хайек Ф. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма / Ф. Хайек – М.: Изд-во «Новости» при участии изд-ва «Catalaxy», 1992. – 304 с.

6. Хантингтон С. Третья волна: Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон – М.: РОССПЭН, 2003. – С. 16–17.

7. Шварцмантель Д. Идеология и политика / Д. Шварцмантель – М.: Гуманитарный центр, 2009 г. – 312 с.

Дубовик Н. А. Либеральная демократия в исторической ретроспективе украинского общества и современные реалии

Рассмотрено ретроспективу идей либерализма в Украине, проведено исследование особенностей становления либеральной демократии. Учитывая особенности исторического развития, раскрыты возможности внедрения идей либеральной демократии в современном украинском обществе. Сделано вывод о том, что либеральная демократия это учение о свободе личности и суверенитете народа. Её приемлет всё большее количество государств, в то время как её критики не в состоянии предложить последовательную альтернативу.

Ключевые слова: либеральная демократия, либерализм, демократия, идеология, государство, демократические ценности.

Dubovik N. A. Liberal democracy in historical perspective and contemporary Ukrainian society realized

A retrospective of the liberalism ideas in Ukraine was studied; a research of the characteristics of the liberal democracy's establishment was conducted. Given the characteristics of the historical development, the possibilities of the implementation of the liberal democracy ideas in the contemporary Ukrainian УДК 321.02 (477)

І. В. Жеребятнікова

Харківський національний економічний університет

ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ РІВНЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ

Досліджено проблеми формування політичної культури в умовах демократичної трансформації сучасного українського соціуму; розглянуто її структурні характеристики, типологію та специфіку прояву в контексті становлення громадянського суспільства; запропоновано напрями удосконалення рівня політичної культури.

Ключові слова: політична культура, демократія, рівень політичної культури, розвиток, політична система, політичні цінності, громадянське суспільство.

Стабільність демократичного суспільства є ключовою проблемою сучасності. Особливо гостро вона відчувається в пострадянських державах, що несуть на собі важкий тягар конфронтаційності політичного мислення, конфронтаційності реалізації політики та структурної побудови політичної системи. Характер та наслідки конфліктів між правлячими і неправлячими групами та всередині них значною мірою залежать не стільки від ступеня розвитку в суспільстві демократичних інститутів, як від рівня політичної культури, котрий і зумовлює характер діяльності інститутів громадянського суспільства. Так, Дж. Стріт наголошує, що останнє десятиліття XX ст. продемонструвало новий підхід до політичної культури – не стільки як до набору диспозицій або задалегідь даних відносин, а скоріше як «форми морального порядку» (Street 1997, p. 128–129) [1, p. 128–129].

У сучасних умовах в Україні особливо актуальною постає проблема збереження національної згоди, основою якої може виступати суспільний консенсус стосовно прихильності до демократичного реформування. Особливого значення набуває процес визначення векторів розвитку політичної культури у контексті сучасного державотворення України, адже рівень політичної культури впливає на функціонування всієї політичної системи в країні, на партійну структуру

and society were disclosed. A conclusion was done regarding the matter that the liberal democracy is a doctrine about the personality's freedom and the people's sovereignty. More and more states are to accept it, while its critics are not able to offer a consistent alternative.

Keywords: liberal democracy, liberalism, democracy, ideology, state, democratic values.

References

Berdjaev N., 1990. Filosofija neravenstva. Sobranie sochinenij [Philosophy inequality. Collected Works], T. IV. YMCA-Press, Parizh.

Gorkin L. P., 1994. Mihajlo Tugan-Baranovs'kij – mislitel', vchenij, gromadjanin [Mikhail Tugan-Baranovsky – a thinker, scholar, citizen], Tugan-Baranovs'kij M. I. Politichna ekonomija [Tugan-Baranovsky M. I. Political Economy], «Naukova dumka» publ, K.

Dragomanov M. P., 1937. Listi do Ivana Franka [Letters of Ivan Franko], Varshava.

Fukujama F., 2007. Konec istorii i poslednij chelovek [The End of History and the Last Man], M.

Hajek F., 1992. Pagubnaja samonadejannost'. Oshibki socializma [Fatal Conceit. Errors of Socialism], Izd-vo «Novosti» pri uchastii izd-va «Catalaxy».

Hantington S., 2003. Tret'ja volna: Demokratizacija v konce XX veka [Third Wave: Democratization in the late XX century], ROSSPEN publ, M.

Shvaremantel' D., 2009. Ideologija i politika [Ideology and Politics], Gumanitarnyj centr publ, M.

Надійшла до редколегії 15.05.2013 р.

та зрілість політичних сил, їх спроможність реально впливати на суспільні процеси. Політична культура є мірилом політичної зрілості всього суспільства і держави в цілому.

Слід відмітити, що політична культура постає як важлива складова підсистеми загальної культури суспільства, як компонент соціокультурного образу нації, та одночасно – як структурний елемент політичної системи держави, що обумовлює характер взаємодії держави та громадян, держави та інститутів народовладдя. Відтак, політична культура надає людині керівні принципи політичної поведінки, а суспільству систематизовану структуру цінностей, раціональних доказів, норм та ідеалів, забезпечуючи цілісність та інтегрованість суспільної свідомості у цій сфері (Vil'chins'ka 2009, p. 283) [2, с. 283].

Дослідженням політичної культури тією чи іншою мірою займалися мислителі ще з давніх часів – Платон, Аристотель, Ш. Монтеск'є, Н. Макіавеллі, Й. Гердер, проте входження цього терміну до широкого наукового обігу в якості політологічної категорії відбулося лише в середині XX ст. завдяки працям американських вчених Г. Алмонда, С. Верби, Д. Пауелла, Т. Парсонса, Д. Істона. Вагомі дослідження в галузі політичної культури здійснили такі зарубіжні дослідники, як В. Айхлер, Е. Баталов, Р. Бауер, С. Вятр, К. Гаджисев, Д. Гарднер,